

Бахтиёр СОБИРОВ

Тошкент давлат педагогика университетининг
молия ва иқтисодиёт ишлари бўйича проректори

ПЕДАГОГ КАДРЛАР УМУММАДАНИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ МЕХАНИЗМИ

Мақола халқ таълимидаги педагог кадрлар умуммаданий компетентлигини ривожлантириш механизmlарини такомиллаштириш, акмеологик ва компетенциявий ёндашувлар асосида такомиллаштириш, умуммаданий компетентликни ривожлантиришнинг инновацион фаолиятга йўналтирилган шакл ва методларини модернизациялаш, касбий-педагогик таълим мазмунини индивидуаллаштириш масалаларининг илмий-амалий ечимига қаратилган.

Таянч тушунчалар: педагог кадрлар, умуммаданий компетентлик, акмеология, компетенция, инновацион фаолият, шакл, метод, модернизация, касбий-педагогик таълим мазмуни.

Статья освещает вопросы совершенствования механизмов развития общекультурной компетентности педагогов в системе народного образования; совершенствование на основе акмеологического и компетентностного подходов, инновационных форм и методов развития общекультурной компетентности, индивидуализацию содержания профессионального образования учителей.

Основные понятия: педагогические кадры, общекультурная компетенция, акмеология, компетенция, инновационная деятельность, форма, методика, модернизация, содержание профессионально-педагогического образования.

The article highlights the issues of improving the mechanisms for the development of the general cultural competence of teachers in the public education system; improvement on the basis of acmeological and competency-based approaches, innovative forms and methods of development of general cultural competence, individualization of the content of teachers' professional education.

Keywords: teaching staff, general cultural competence, acmeology, competence, innovative activity, form, methodology, modernization, content of professional and pedagogical education.

Жаҳон ва миллий таълим тизимида халқ таълими ходимларининг малакасини ошириш юзасидан амалга ошириладиган илмий изланишларда педагог кадрларнинг юксак касбий салоҳиятига алоҳида эътибор қаратилиб, бунда асосий урғу мутахассисларнинг ўз касбига бўлган лаёқатлилик компетентлигини ошириш, ижтимоий фаоллигини интеллектуал ахборот тизимлари орқали кенгайтириш (e-learning концепцияси), CIVIC халқаро баҳолаш дастури (фуқаролик, сиёсий саводхонлик, ватанпарварлик, менежерлик даражасини ўстириш) асосида раҳбар ва педагог кадрларнинг умуммаданий компетенциялар кўламини прогностлаштиришга қаратилган илмий изланишлар олиб борилмоқда. Мазкур инновацион йўналишда педагог кадрларнинг компетенциялар кўламининг ошиши, интеграллашув жараёнлари эквilibрацияга асосланган таълим тизими олдида долзарб масалалардан бири бўлган кадрларнинг универсал компетенцияларини ривожлантириш механизmlарини такомиллаштириш, юксак салоҳиятли, мослашувчан ва рақобатбардош мутахассисларни тайёрлаш вазифасини қўймоқда. Бундай ижтимоий ходиса алоҳида долзарблик касб этиб, ушбу тадқиқотлар таркибида малака ошириш жараёнида педагог кадрларнинг дидактик, прогностик, шахсий, махсус, умуммаданий ва касбий компетенцияларининг назарий-методологик асосларини ўрганиш, замонавий талаблар асосида уларни такомиллаштириш ҳамда таълим сифати ва самарадорлигининг уйғунлигини илмий жиҳатдан асословчи таклифларни ишлаб чиқиш, малака ошириш таълим сифатини баҳолаш тизимини такомиллаштириш муҳим аҳамият касб этмоқда. Шу жиҳатдан мазкур масалалар тадқиқиға бағишланган мақола мавзуси долзарб ҳисобланади.

Жаҳонда мутахассисларнинг компетентлигини ривожлантириш орқали таълим муассасалари фаолиятининг сифати ва рақобатбардошлигини таъминлаш замонавий тенденциялардан бири ҳисобланади. БМТ Бош Ассамблеясининг 70 йиллик юбилей сессиясида қабул қилинган “Барқарор ривожланиш мақсадлари (SDGs)” ҳамда “Европа олий таълим макони» (EHEA) концепциялари мазмунида “кадрларни тайёрлаш ва малакасини оширишда компетенцияларга асосланган таълим (competence-based learning) моделини жорий этиш, таълимни инсонпарварлаштириш асосида касбий малакаларни узлуксиз ривожлантириш механизmlарини такомиллаштириш” стратегик йўналишлардан бири сифатида белгиланди. Бу эса касбий компетенциялар баробарида педагог кадрларнинг умуммаданий компетенцияларини ривожлантиришнинг илғор хорижий тажрибаларини бошқарув ва таълим жараёнига интеграциялашувини таъминлайди [8,121].

Мамлакатимизда кадрлар тайёрлаш тизимининг фан ва технологиялар тараққиётининг устувор йўналишлари билан интеграциялашувини таъминлаш жараёнида раҳбар ва педагог кадрлар умуммаданий компетентлигини узлуксиз ривожлантириш масаласига алоҳида эътибор қаратилмоқда.

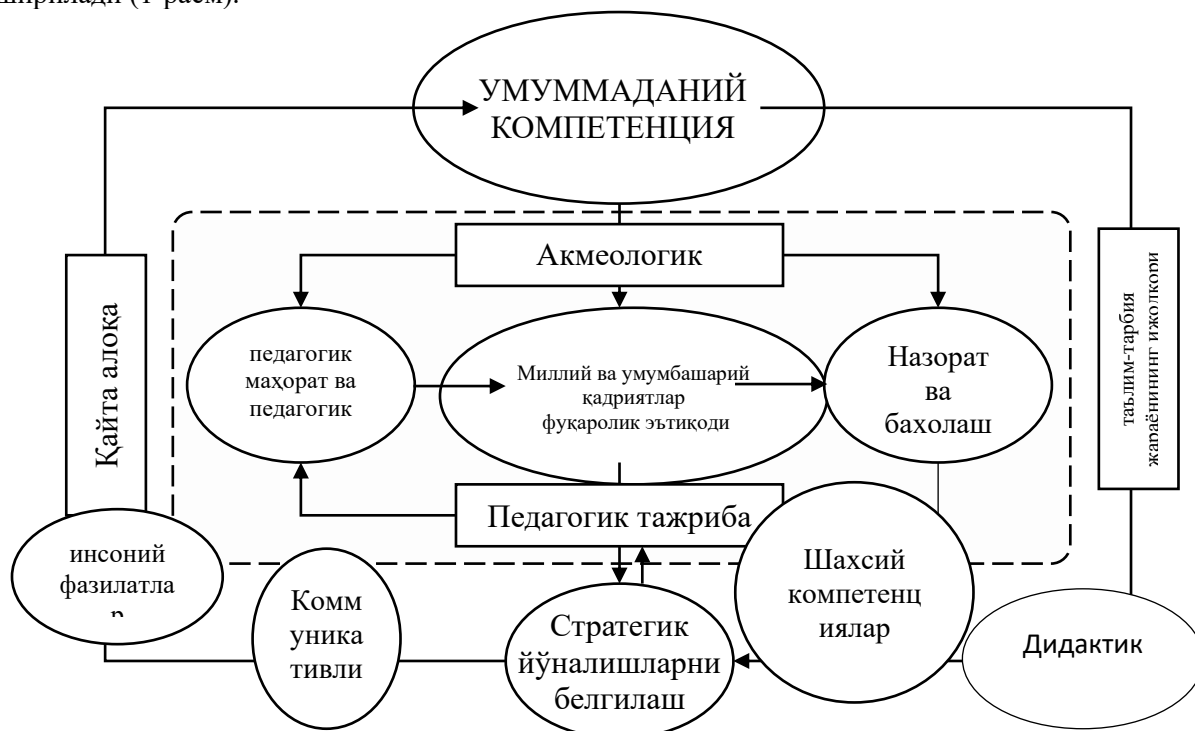
Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегиясида “таълим ва ўқитиш сифатини баҳолашнинг халқаро стандартларини жорий этиш асосида олий таълим муассасалари фаолиятининг сифати ҳамда самарадорлигини ошириш, илмий-тадқиқот ва инновация фаолиятини рағбатлантириш, илмий ва инновация ютуқларини амалиётга жорий этишнинг самарали механизмларини яратиш” [1] вазифалари белгиланган. Мазкур вазифалар ижроси раҳбар ва педагог кадрлар умуммаданий компетентлигини ривожлантиришнинг ташкилий-бошқарув, педагогик механизмларини касбий таълим сифатини ошириш борасидаги инновацион ёндашувлар асосида такомиллаштиришни тақозо этади.

Умуммаданий компетенция ўқитувчидан одатдан ташқари куч-ғайратни, қатъиятни, тиришқоқликни, тадқиқотларни олиб боришга интилишни, янги вазият, янги жамоага киришиш қобилиятини, самимиятни, тўғрилиқ ва ҳалолликни, ўткир ақл-идрокни, бир воситани бошқаси билан текшириб кўриш малакасини талаб қилади. “Бугун республикамызда инновацион фаолият асосида иш кўраётган ўқитувчилар сони йил сайин ошиб бормоқда. Бу ҳолат ҳукуратимиз, Давлатимиз раҳбари, халқимиз томонидан муносиб қадрланиб, эъзозланмоқда” [7,9]. Шу сабабли, таълим муассасаларида сифатли таълимни амалга ошириш ва самарасиз фаолият юритаётган ўқитувчилар ишини инновацион фаолиятга йўналтириш, уларнинг фуқаролик позициясини мустаҳкамлашни таъминлаш учун куйидагиларга эътиборни қаратиш керак:

Биринчидан, турли хил бошқарув, инновация ва ахборот технологияларини таълимга жорий этишда ўқитувчининг лаёқатини ошириш;

Иккинчидан, таълим-тарбия сифатининг маҳсули – натижани қўлга киритишда педагогика ва психологияга оид тадқиқотлар қўламини кенгайтириш, уларни амалиётга татбиқ қилиш, илғор натижаларни оммалаштириш, новатор ўқитувчиларни муносиб тақдирлаш ва бошқалар. Шундагина таълим муассасалари ўқув фаолиятининг сифати ўқув жараёнини режалаштириш, уни амалга ошириш, ўқув режа, дастурларининг мазмун-моҳияти билан эмас, балки таҳсил олувчиларнинг олган билимлари, малака ва кўникмалари, мустақил равишда олган билимлари билан боғлиқ таълим натижаси сифати билан белгиланади ва ўқитувчининг юқори даражадаги компетентлиги билан баҳоланади.

Халқ таълимидаги педагог кадрлар умуммаданий компетентлигини ривожлантириш механизмларини такомиллаштириш акмеологик ва компетенциявий ёндашувлар асосида амалга оширилади (1-расм).

1-расм. Педагог кадрлар умуммаданий компетентлигини ривожлантириш механизми

1-расмдан кўриниб турибдики, педагог кадрлар умуммаданий компетентлигини ривожлантириш механизмлари инновацион фаолиятга йўналтирилган шакл ва методларини

модернизациялаш, касбий-педагогик таълим мазмунини индивидуаллаштириш асосида амалга оширилади.

2018-2019 йилларда мазкур масалаларни чуқур ўрганиш учун танлаб олинган халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий марказларида ижтимоий-гуманитар блоклар таркибига кирувчи: ўзбек тили, ўзбекистон тарихи, миллий ғоя ва маънавият асослари; табиий ва аниқ фанлар: математика, геометрия, физика, кимё, биология, география; амалий фанлар: мусика, тасвирий санъат, жисмоний тарбия ўқув предметларидан дарс берувчи ўқитувчиларнинг компетентлигини аниқлашга мўлжалланган сўровномалар тарқатилди. Уларда 27 ёшдан 54 ёшгача бўлган 1764 нафар респондентлар иштирок этди. Шу билан биргаликда халқ таълими тизимида фаолият юритаётган ўқитувчиларнинг умуммаданий компетенцияларининг шаклланганлик даражасини диагностика қилишга мўлжалланган сўровномалар тарқатилди.

Саволномалар муайян тартибда респондентларга тарқатилиб, ушбу жараёнда реципиентларнинг жавоблари махсус дастур асосида баҳоланди. Олиб борилган тадбирлардан сўнг респондентларнинг умуммаданий компетенцияларининг ривожланиш динамикаси аниқланди ва унинг ошишига мўлжалланган методик таъминот ишлаб чиқилди.

Анкета-сўровномалари жараёнига жалб этилган ўқитувчилар билим, кўникма ва малакалари умуммаданий компетентлигининг шаклланганлик даражаси ҳар бир босқичда ўзига хос хусусиятларини намоён этди. Хусусан, халқ таълими тизимида амалий фанлар бўйича фаолият юритаётган ўқитувчиларнинг 67,7 фоизи дарс машғулотларини ташкил қилишда умуммаданий компетентликни талаб даражасида намоён қилмаётганликлари аниқланди. Шу боис, тажриба-синов жараёнида ташкил қилинган барча тадбирларда махсус эътибор компетенциявий инновацияларнинг мазмунини кенгроқ ёритиш фаолиятига қаратилди. Барча респондентлар таълим жараёнига инновацияларни татбиқ этилиши зарурлигини қайд этишган. Масалан, “Баркамол шахс ва ҳар томонлама етук кадр тушунчаси таркибига компетенцияларни киритилиши зарурми?” деган саволга қарийб респондентларнинг 98 фоизи зарур, “Албатта” деган жавоб қайтаришган. Нима учун кераклиги ҳақида сўз кетганида жавоблар керакли даражада аниқ баён этилмаган.

“Сизнинг фикрингизга кўра, компетенциявий инновациялар деганда нимани тушунасиз?” деган саволга кўпчилик респондентлар аниқ жавоб беришга қийналишган. Жавоблар ичида табиий равишда, “компьютер технологиялари”, “интерактив методлар”, “дидактик ўйинлар” каби тушунчалар қайд этилган. Шу билан бирга, аниқ берилган саволлар, яъни “Инновацион педагогик фаолиятнинг мақсади нималардан иборат?”, “Инновацион педагогика бўйича касбий талабларга нималар киритилади?”, “Инновациянинг таърифи қандай?”, “Чет тилларини ўзлаштиришнинг эволюцион босқичлари нималардан иборат?” кабиларга қарийб аниқ ва лўнда жавоб берилмаган.

Шу билан бирга, “Қайси чет тилларини ўзингиз кўшимча равишда қайта ўзлаштирган бўлардингиз?” деган саволга респондентларнинг кўпчилиги бир нечта чет тилларини санаб кўрсатишган, уларнинг ичида – инглиз, хитой, турк, француз, рус, корейс тиллари қайд этилган, нима учун айнан мана шу тилларни ўрганиш истаги мавжудлиги борасида сўз кетганда, “Чунки уларнинг мавқеи баланд”, “Чунки уларга ижтимоий талаб кучли” сингари жавоблар берилган. Респондентларнинг 57 фоизи чет тилини ўзлаштириш аслида уларнинг мутахассис сифатида муайян мавқега эга бўлиши, чет тилини билиш орқали шахсий ижтимоий мавқеи кўтарилиши, етук кадр бўлиб етишиши мумкинлиги ҳақида фикр билдирган.

“Чет тилларини билиш орқали “Сиз ўз ҳаётингизни қандай ўзгартиришингиз мумкин?” деган саволга “Чет тили орқали ватанга фойдали дастурларни, лойиҳаларни амалга ошираман”, “Келажакда болаларимни тўғри тарбия қиламан”, “Дунёқарашим ўзгаради”, “Тил билган эл билади”, “Хориж маданияти, урф-одатлари, тарихи ҳақида чуқурроқ билимга эга бўламан”, “Маълум бир мансаб эгаси бўламан”, “Менинг ҳаётим ҳам моддий, ҳам маънавий жиҳатдан ўзгариши мумкин”, “Чет тилини ташқи дунё ва ўз миллий манфаатимиз учун ишлатишимиз мумкин, лекин тил билишнинг ўзи етарли эмас”, “Бошқа давлатларда ҳам малака ошириш имкониятига эга бўламан”, “Замон билан ҳамнафас бўламан”, “Ҳар томонлама компетентли мутахассис бўламан, ўз соҳамга янгиликларни киритишим осонлашади”, “Хориж тилини ўрганиш орқали мутахассис ўз фаолиятини янги моҳиятда куришга қурби етади” каби жавоблар берилди.

“Ҳозирги кунда ёшларнинг чет тилларини эркин эгаллашини таъминлаш учун нималар етишмайди, деб ўйлайсиз?” саволига респондентлар мана шу соҳага оид қилинаётган ишлардан қониқиш ҳиссини туяётгани билан, баъзи мавжуд ҳолатлар бўйича ўз фикр-мулоҳазаларини ҳам айтиб ўтишган. Жавобларни таҳлил қиладиган бўлсак, уларнинг ичида “Фақат мактаб ва олий таълим муассасаларидаги хориж тилларини ўрганишга эътибор билан ҳамма нарсага эришиб бўлмайди, оиладаги чет тилига нисбатан янги мазмундаги муҳитни ва муносабатни ташкил қилиш керак”, “Ота-

4, 2020 PEDAGOGIK MAHORAT*ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ МАСТЕРСТВО*PEDAGOGICAL SKILL

оналар ўз фарзандларига тўғри тарбия бериши керак”, “малакали қаттиққўл кадрларнинг етишмаётганлиги”, “моҳир педагоглар, ўз касбининг устаси бўлган ўқитувчиларнинг етишмаслиги”, ўқитувчиларнинг кўпчилик ҳолларда “эскича” таълим бераётганлиги, фақат грамматика ва назарий билимлардан нарига ўтмаётганлиги, анъанавий усулларнинг кўп ишлатилиши”, “дарс ишланмалари, дарсликларнинг йўқлиги”, “мактабларда малакали ўқитувчилар ва техник воситалар, лингофон хоналарнинг йўқлиги”, “чекка кишлоқларда инновацион методлар қўлланилмаётганлиги”, ўқитувчиларда янгича ишлаш учун мотивация етишмаётганлиги, “ҳозирча мактабларда чет тилларни ўқитиш бўйича зарур электрон жиҳозлар етишмаслиги, мактаблар тўлиғича жиҳозланмаганлиги”, “Назаримда кўп нарса етишмайди. Энг аввало, ҳозирги татбиқ этилаётган интерактив методлар, ахборот-технологиялари тўлалигича ўқитувчиларга етиб келмаган” ҳақидаги фикрлар билдирилган. Бироқ шу билан бирга санаб ўтилган мазкур хулосаларни инкор этадиган куйидаги фикрлар ҳам айтилган, “Ҳамма нарса етарли, бироқ ёшларда билим олишга ҳоҳиш йўқ”, “Ёшлар биров лоқайдроқ, ҳамма шароит етарли, ёшларнинг вақтини тўғри тақсимлашга ўргатиш керак”, “Ёшларда чет тилларини ўрганишга нисбатан қизиқиш ва иштиёқ етарли эмас”, “Ҳозирги кунда чет тилини эгаллаш учун барча шарт-шароитлар етарли”, “Ота-оналарнинг етарли даражада чет тилини билмасликлари” каби аввалги фикрларга қарама-қарши фикрлар ҳам билдириб ўтилган.

Ўқитувчиларининг ичида ўз мутахассислигини англаб танлаган ўқитувчилар сони ҳам кам эмас. Улар мутахассис сифатида барча янгилеклардан, инновацион технологиялардан хабардор бўлишни истадилар, умуммаданий компетентлигини намоён эта оладилар ва шунга саъй-ҳаракат қиладилар. Мазкур саволномаларга берилган жавоблар шунини кўрсатадики, халқ таълими тизимида фаолият юритаётган ўқитувчиларни қайта тайёрлаш ва улар малакасини ошириш ишларини жадаллаштириш ва замон талабларига монанд равишда инновацион ташкил қилиш керак.

Халқ таълими тизимида фаолият юритаётган ўқитувчиларнинг компетенциявий ёндашувларга асосланган инновацион педагогик фаолиятини ташкил қилишда тажриба-синов ишлари, хусусан педагогик жамоалар учун мақсадли ташкил қилинган турли давра суҳбатлари, учрашувлар, махсус семинар-тренинглар, ўқитувчиларнинг малакасини ошириш ва уларни инновацион педагогик жараёнга қайта тайёрлаш тадбирлари натижасида улар фаолиятида анъанавий усулларнинг камайиши ва турли инновацион технологияларнинг кириб бораётганлиги кузатилади.

Тажриба-синов ишларини ташкиллаштириш жараёнида компетенциявий ёндашувлар асосида ўқитувчиларнинг умуммаданий компетентлигини намоён эта олиш (илмий, интеллектуал, ахлоқий ва хиссий-эмоционал жиҳатдан билим, малака ва кўникмалари, миллий ва умумбашарий кадриятларни эгаллаганлик) даражасини белгиловчи хусусиятлар ишлаб чиқилди:

Умуммаданий компетентлигини намоён эта олиш даражалари	Умуммаданиятлилик компетентлиги мезонлари
I юқори даража	Миллий ва умумбашарий кадриятлар асосида педагогик фаолият бўйича тўлиқ ва ҳар томонлама мукамал ахборотлар, назарий ва амалий билимларнинг мавжудлиги, уларда инновациялар ва улар тамойиллари, техник воситалар, улар билан ишлаш малакалари, ахборот коммуникацияси воситалари ва улардан фойдаланиш малакалари, инновацион методлар ва улар тавсифлари бўйича тўлиқ, мукамал ва англаган билимларнинг шаклланганлиги. Ўқитувчи маҳорати ва техникасига риоя қилиш, конвергент методлардан хабардор бўлиш, инновацияларни таълим жараёнига татбиқ қилиш, улар асосида мамлакатимизда замонавий таълим тизимини яратишга ҳайрихолик.
II ўрта даража	Ўқитувчининг мулоқотмандлик, киришувчанлик, педагогик низоларни бартараф этиш маҳорати, коммуникатив хусусият ва лаёқатларни ривожлантириш ва таъминлаш усул, восита ва йўллари билишлари ва мазкур йўналишда ижодийлик билан ишлай олишлари. Педагогик фаолиятида анаъанавий методлардан кенг фойдаланади. Инновацияларга нисбатан ишонч, қизиқиш ва рағбат ўйғонаётганлиги сезилади, яъни ишончи ва кўникмалари ҳали тўла шаклланган эмас. Барча маълумотлар амалий ҳаракатлар билан таъминланмаган, назарий ҳолда мавжуд.
III қониқарли	Умуммаданий компетентлик ҳақида билим ва кўникмалар умумий

4, 2020 PEDAGOGIK MAHORAT*ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ МАСТЕРСТВО*PEDAGOGICAL SKILL

даража	маълумот сифатида шаклланган. Аммо бу борада аниқ билимлар мавжуд эмас. Умуммаданий таркиб ҳақида эквилибратив тизим яратилмаган. Шахсий эрудиция, ташаббускорлик суст ривожланган.
IV конақарсиз даража	Умуммаданий компетентлик ҳақида билим ва кўникмалар суст ривожланган, “компетенция”га янги йўналиш, керак бўлмаган талаб деб тушинади. Умуммаданиятлилик муҳим ҳаётий мезон сифатида кадрланмайди ва уни ўз шахсий педагогик фаолиятида ривожлантириш чоралари кўрилмайди. Педагогик маҳорат, педагогик амалиёт ва ўқитувчининг шахсий методикаси айри ҳолда талкин қилинади. Ўқитувчи учун педагогик маҳорат зарур эканлиги тан олинади, бироқ педагогик маданият замирида умуммаданий компетентлилик мавжудлиги инкор этилади.

Жадвалдан кўриниб турибдики, халқ таълими тизимида фаолият юритаётган педагог кадрларнинг умуммаданий компетентлигини ривожлантириш механизмларини такомиллаштиришда акмеологик ёндашув асосида улар миллий ва умумбашарий кадриятлар эквилибрациясини аниқлаш ушбу жараёни лойиҳалаштириш орқали уларнинг касбий, шахсий, махсус даражаси ва малакасини мутгасил ошириб бориш, касбий фаолият самарадорлигига таъсир этувчи ўзини ўзи бошқариш, касбий мотивация, ижодий салоҳиятни рағбатлантириш, шунингдек, шахсий имкониятларидан тўлақонли фойдаланиш муҳим ижтимоий-педагогик ҳодиса сифатида намоён бўлмоқда.

Шундай қилиб, таҳлиллар асосида халқ таълими тизимида фаолият юритаётган педагог кадрларнинг умуммаданий компетентлигини ривожлантиришнинг аксиологик-мотивацион, концептуал, технологик, рефлексив ва креатив даражалари аниқланди. Халқ таълими тизимида фаолият юритаётган педагог кадрларнинг умуммаданий компетентлигини белгилашда тизимлилик, умумийликдан хусусийликка тамойилига асосланиш, яъни корпоратив-таянч, профил компетенциялар тизимини индивидуал-психологик ёндашувга асосланган метакомпетенциялар билан уйғунлаштириш муҳим аҳамият касб этади.

Адабиётлар

1. 2017-2021 йилларда Ўзбекистонни ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича ҳаракатлар стратегияси. –Тошкент, 2017 йил, 7 февраль.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Иқтисодиёт тармоқлари ва соҳаларига инновацияларни жорий этиш механизмларини такомиллаштириш бўйича кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-3698-сонли қарори.-Тошкент, 2018 йил 7 май

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2015 йил 12 июндаги ПФ-4732-сон фармони.

4. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик-ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қоидаси бўлиши керак. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2016 йил яқунлари ва 2017 йил истиқболларига бағишланган мажлисдаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг нутқи. -Тошкент: Ўзбекистон, 20017.-104 бет.

5. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз.- Тошкент:Ўзбекистон,- 2016.

6. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажагимизни мард ва олийжаноб халқимиз билан бирга кўрамиз.- Тошкент:Ўзбекистон,2017.-106 б.

7. Осипов А.М., Матвеева Н.А. Социология образования в начале XXI века // Высшее образование. 2016. № 9. С. 36–42. 2.

8. Иванова В.А. Институциональные функции образования: устаревшая или перспективная проблема? // Социология образования. 2011. № 4. С. 104–118.

9. Акманаева Д.Х. Научная деятельность педагогов как фактор повышения функциональности высшего профессионального образования. Автореферат дис. ... кандидата социологических наук. Ульяновск: Изд-воУлГТУ, 2012. 27 с.

10. Абдуллаева Ш. А. Диагностика учебных целей.-Ташкент: Комрон пресс, 2016.-108с.

11. Бондаревский В. Б. Воспитание интереса к знаниям и потребности к самообразованию. – Москва: Просвещение, 2002. – 144 с.

12. Вахобов М.М. Задачи по внедрению личностно- ориентированного образования и моделирования мониторинга качества обучения. –Ташкент:Мерос, 2015.-232 с.

13. Гозиев Э. Наука, просвещение и культура в системе непрерывного образования: проблемы и решения.-Ташкент: Маънавият, 2017.-224 с.

4, 2020 PEDAGOGİK MAHORAT*ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ МАСТЕРСТВО*PEDAGOGICAL SKILL

14. Джураев Р.Х. Этапы совершенствования системы образования в Узбекистане.-Ташкент:Зиё, 186 с.
15. Курбанов Ш., Сейтхалилов Э. Управление качеством образования. Монография. - Ташкент:Узбекистан, 2004.-344с.
16. Тургунов С.Т., Максудова Л.А. Управление педагогическими процессами и технологиями. – Тошкент: Sano-standart, 2012. - 48 б.
17. Шамова Т.И. Управление образовательными системами Текст. / Т.И. Шамова, Т.М. Давыденко, Г.Н. Шибанова. М.: Академия, 2002.-384 с.
18. Boud, D. [2003], “The move to self-assessment: liberation or a new mechanism for oppression”, Vouth Studies Australia, 11 (2), 56-59.
19. British Standards Institute (2002), BS EN ISO 11623: Transportable gas cylinders: Periodic inspection and testing of composite gas cylinders, Author, London, UK.
20. Greney, V. and Kellaghan, T. . [2003], Assessing National Achievement Levels in Education, The World Bank, Washington, USA.
21. International Standards Office (1998), ISO 690 – 2 Information and documentation: Bibliographical references: Electronic documents, ISO, Geneva, Switzerland.
22. Morgan, J. [2006], “*Rethinking Education: Towards a good common good. Published by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*”, QUIS5 Qualite in Services Conference, Universiti of Paris, Paris, 79 – 81.